

חוברת תרגול – עולם הלשון: מערכת הצורות והתחביר (תיכון, הכנה לבגרות)

מהדורה למורה **עולים חדשים**

מהדורה למורה – מפתח תשובות

מטרות הדף:

- לזהות שורש, בניין וגזרה בפועל נתון ולהסביר את הקשר ביניהם
- לנתח משפטים לפי חלקי המשפט (נושא, נשוא, מושא) ולפי סוגי המשפט
- להשתמש במילות קישור מתאימות ולבנות פסקת טיעון מנומקת
- להתכונן לבחינת הבגרות דרך תרגול מדורג מהקל אל המורכב

גרסת עולים חדשים – מילון מילים בראש הדף, משפטים קצרים ושפה פשוטה. אפשר לאפשר מילון אישי ועבודה בזוגות.

חלק א' – פרק 1 • שורש, בניין וגזרות – זיהוי בסיסי

1. א – כ-ת-ב
2. ג – התפעל
3. ב – נפעל
4. ב – חסרי פ"נ
5. א – תבנית קבועה של תנועות ועיצורים החוזרת במילים

חלק ב' – פרק 1 • שורש, בניין וגזרות – השלמה ויישום

1. י-ד-ע
2. אפול
3. נחי ע"ו
4. כתבי
5. לימוד

חלק ג' – פרק 1 • שורש, בניין וגזרות – ניתוח וכתיבה

1. בניין הוא תבנית נטייה של הפועל (כמו קל, פיעל), גזרה היא סיווג לפי סוג אותיות השורש
2. תשובה פתוחה לפי בחירת התלמיד/ה
3. מזהים אם האות היא חלק מהשורש או תוספת, ונמנעים משגיאות כתיב

חלק ד' – פרק 2 • הפועל לעומק – נכון או לא נכון

1. נכון – קל, נפעל, פיעל, פועל, הפעיל, הופעל, התפעל
2. לא נכון – הופעל הוא הסביל של הפעיל; הפעיל עצמו הוא בניין פעיל
3. נכון – למשל משקל קַטְלָן חוזר במילים שונות
4. לא נכון – צורן יכול להיות תחילית, אמצעית או סופית
5. נכון – למשל כתיבה, לימוד, ריצה

חלק ה' – פרק 2 • הפועל לעומק – התאמת בניין למשמעות

1. 1 – ד (פעולה פשוטה – הוא כתב מכתב)
2. 2 – ג (סביל של בניין קל – המכתב נכתב)
3. 3 – ה (פעולה מודגשת או חוזרת – הוא סיפר סיפור)
4. 4 – ב (גרימה לפעולה – המורה הכתיב את השיעור)
5. 5 – א (פעולה הדדית או חוזרת על העושה – הם התכתבו)

חלק ו' – פרק 2 • הפועל לעומק – כתיבה והשוואה

1. תשובה פתוחה – יש להדגיש שהבניין סביל
2. תשובה פתוחה לפי בחירת התלמיד/ה
3. תשובה פתוחה לפי הפועל שנבחר

חלק ז' – פרק 3 • חלקי המשפט ותחביר – זיהוי נושא, נשוא ומושא

1. א – הילדים
2. ב – הסבירה
3. ג – סיפור
4. ג – מושא עקיף
5. א – יש בו נושא ונשוא אחד בלבד

חלק ח' – פרק 3 • חלקי המשפט ותחביר – סידור משפטים תקינים

1. סדרו למשפט תקין: מגדל / בנו / הילדים / גבוה
2. סדרו למשפט תקין: לתלמידים / המורה / הסבירה / את החומר
3. סדרו למשפט תקין: ספר / מעניין / קראתי / אתמול
4. סדרו למשפט תקין: לחברתה / מכתב / שלחה / דנה
5. סדרו למשפט תקין: למרות / הגענו / שירד גשם / בזמן

חלק ט' – פרק 3 • חלקי המשפט ותחביר – ניתוח מלא

1. נושא: הכלב, נשוא: שמר, לוואי: הנאמן, צירוף תיאור: כל הלילה
2. תשובה פתוחה
3. מושא ישיר בלי מילת יחס, מושא עקיף עם מילת יחס כמו ל, על

חלק י' – פרק 4 • סוגי משפט ומילות קישור – נכון או לא נכון

1. נכון – למשל: הוא קם והלך לבית הספר
2. לא נכון – בפסוקית תלויה אין משמעות עצמאית מלאה
3. נכון – פסוקית סיבה מוצגת לרוב במילים כיוון ש, מפני ש, משום ש
4. לא נכון – אך מבטאת ניגוד, לא תוצאה
5. נכון – זהו חיבור ברירה

חלק י"א – פרק 4 • סוגי משפט ומילות קישור – השלמה

1. אבל / אך
2. כיוון ש / מפני ש
3. לכן
4. למרות
5. אם

חלק י"ב – פרק 5 • הבעה וטיעון – מרכיבי פסקת טיעון

1. א – טענה
2. ב – לבסס ולהסביר את הטענה
3. ב – להמחיש ולחזק את הנימוק
4. א – להוסיף נימוק נוסף
5. ב – לחזק את הטענה המרכזית ולסכם

חלק י"ג – פרק 5 • הבעה וטיעון – כתיבת פסקה

1. תשובה פתוחה – יש לבדוק מבנה: טענה, נימוקים, דוגמה, ניסוח מסכם
2. תשובה פתוחה המבוססת על הפסקה שנכתבה

חלק י"ד – חזרה מסכמת – שאלות סגורות מכל הפרקים

1. א – צ-י-ר
2. ב – התפעל
3. ג – רומן מרגש
4. ג – משפט מורכב
5. ג – ויתור
6. ב – מסבירים ומבססים את הטענה

חלק ט"ו – חזרה מסכמת – שאלות פתוחות מכל הפרקים

1. תשובה פתוחה לפי הפועל שנבחר
2. תשובה פתוחה
3. תשובה פתוחה המבוססת על המשפט שנבחר
4. תשובה פתוחה – בדיקת מבנה טענה-נימוק-דוגמה

כרטיס יציאה – מה לחפש

- בדקו שהתלמיד/ה מצליח/ה להוריד תוספות ולזהות שלוש אותיות שורש קבועות, ולשייך פועל לבניין הנכון
- בדקו שהניתוח כולל את כל חלקי המשפט הנדרשים ואת ההבחנה הנכונה בין משפט פשוט, מחובר ומורכב
- בדקו שבפסקה יש טענה ברורה, לפחות נימוק אחד מבוסס, דוגמה ומשפט מסכם

טיפים להפעלה:

- מומלץ לעבוד על החוברת לאורך כמה שיעורים: פרק אחד או שניים בכל פעם, עם בדיקה משותפת בסוף כל פרק
- לתלמידים המתקשים אפשר להתמקד בחלקים א-ב של כל פרק (זיהוי והשלמה) ולדלג זמנית על חלקי הכתיבה הפתוחה
- לתלמידים מתקדמים כדאי להציע הרחבה: ניתוח קטעים נוספים מספר הקריאה או מהעיתון לפי אותם כלים
- חזרה המסכמת מתאימה כבוחן קצר לקראת הבגרות או ככלי אבחון מהיר של נקודות חוזק וחולשה

חוברת תרגול – עולם הלשון: מערכת הצורות והתחביר (תיכון, הכנה לבגרות)

עולם הלשון

תיכון · עולים חדשים

תוכן החוברת

1. פרק 1 – שורש, בניין וגזרות
2. פרק 2 – הפועל לעומק: משקלים וצורנים
3. פרק 3 – חלקי המשפט ותחביר מלא
4. פרק 4 – סוגי משפט ומילות קישור
5. פרק 5 – הבעה וטיעון

שם: _____ כיתה: _____

יצרה: רוית ראש בן ישי

חוברת תרגול – עולם הלשון: מערכת הצורות והתחביר (תיכון, הכנה לבגרות)

חוברת התלמיד/ה עולים חדשים

שם: _____ **כיתה:** _____ **תאריך:** _____

בחוברת יש כמה פרקים. בכל פרק יש תרגילים קלים ואחר כך קשים יותר. פותרים לפי הסדר, ובודקים תשובות עם המורה.

📖 מילון קטן:

שורש	האותיות (לרוב שלוש) החוזרות במשפחת מילים ונושאות את המשמעות הבסיסית
בניין	אחת משבע התבניות שבהן נוטה הפועל: קל, נפעל, פיעל, פועל, הפעיל, הופעל, התפעל
גזרה	סיווג פעלים לפי סוג אותיות השורש (שלמים, חסרי פ"נ, נחי ע"ו, כפולים ועוד)
משקל	תבנית קבועה של תנועות ועיצורים שחוזרת בקבוצת מילים, למשל קַטְלָן
צורן	יחידת משמעות שמצטרפת לשורש – תחילית, אמצעית או סופית
נושא ונשוא	שני חלקי הליבה של המשפט הפשוט: על מי מדובר ומה נאמר עליו
מושא	המילה או הצירוף שעליהם פועלת פעולת הנשוא, ישירות או בעקיפין
משפט מחובר	משפט שבו שני חלקים עצמאיים מחוברים במילת חיבור כמו ו, אבל, או
משפט מורכב	משפט שבו פסוקית אחת תלויה במשפט העיקרי ואינה עומדת לבדה
פסקת טיעון	פסקה הכוללת טענה, נימוקים, דוגמאות וניסוח מסכם

1 חלק א' – פרק 1 • שורש, בניין וגזרות – זיהוי בסיסי

הקיפו את התשובה הנכונה.

1. מצאו את השורש

א) כ-ת-ב ב) ת-כ-ת ג) כ-ת-נ ד) ת-ב-נ

2. באיזה בניין נמצא הפועל "התלבש"?

א) קל ב) נפעל ג) התפעל ד) הפעיל

3. הפועל "נשבר" נמצא בבניין:

א) קל ב) נפעל ג) פיעל ד) הופעל

4. איזו מהאפשרויות היא גזרה ולא בניין?

א) פיעל ב) חסרי פ"נ ג) הפעיל ד) התפעל

5. מהו משקל בעברית?

א) תבנית קבועה של תנועות ועיצורים החוזרת במילים ב) שם של בניין ג) סוג של משפט

ד) מילת קישור

2 חלק ב' – פרק 1 • שורש, בניין וגזרות – השלמה ויישום

השלימו את המילה החסרה.

1. השורש של המילה "הודעה" הוא _____

2. הפועל מהשורש נ-פ-ל בבניין נפעל, עתיד, גוף ראשון יחיד: אני _____

3. הגזרה של השורש ק-ו-ם נקראת _____

4. צורת ציווי של "לכתוב" (בניין קל) לנקבה יחיד: _____

5. שם הפעולה מהשורש ל-מ-ד בבניין פיעל הוא _____

3 חלק ג׳ – פרק 1 • שורש, בניין וגזרות – ניתוח וכתיבה

ענו בקצרה.

1. הסבירו במילים שלכם מה ההבדל בין בניין לגזרה, ותנו דוגמה לכל אחד.

2. בחרו שורש אחד וכתבו אותו בשלושה בניינים שונים. הסבירו איך משתנה המשמעות בכל בניין.

3. מדוע ידיעת השורש והבניין יכולה לעזור בכתיב נכון? תנו דוגמה אחת.

4 חלק ד׳ – פרק 2 • הפועל לעומק – נכון או לא נכון

סמנו ✔ נכון או ✘ לא נכון.

#	משפט	✔ נכון	✘ לא נכון
1	בעברית יש שבעה בניינים.	☐	☐
2	הבניין הפעיל הוא הבניין הסביל של בניין קל.	☐	☐
3	משקל הוא תבנית קבועה שיכולה לחזור גם בשמות וגם בפעלים.	☐	☐
4	צורן יכול להופיע רק בתחילת המילה.	☐	☐
5	שם הפעולה הוא שם עצם הנגזר מהפועל ומציין את עצם הפעולה.	☐	☐

5 חלק ה' – פרק 2 • הפועל לעומק – התאמת בניין למשמעות

התאימו: כתבו ליד כל מספר את האות המתאימה מהעמודה השמאלית.

1. קל	___	**א.** פעולה הדדית או חוזרת על העושה – הם התכתבו
2. נפעל	___	**ב.** גרימה לפעולה – המורה הכתיב את השיעור
3. פיעל	___	**ג.** סביל של בניין קל – המכתב נכתב
4. הפעיל	___	**ד.** פעולה פשוטה – הוא כתב מכתב
5. התפעל	___	**ה.** פעולה מודגשת או חוזרת – הוא סיפר סיפור

6 חלק ו' – פרק 2 • הפועל לעומק – כתיבה והשוואה

כתבו תשובה מלאה במשפטים שלמים.

1. כתבו משפט עם פועל בבניין הופעל, והסבירו מי מבצע את הפעולה בפועל.

2. כתבו שני משפטים עם אותו שורש בשני בניינים שונים (למשל פיעל והתפעל), והסבירו את ההבדל במשמעות.

3. בחרו פועל מתוך קטע קריאה שלמדתם, ונתחו אותו: שורש, בניין, גזרה וזמן.

7 חלק ז' – פרק 3 • חלקי המשפט ותחביר – זיהוי נושא, נשוא ומושא

הקיפו את התשובה הנכונה.

1. במשפט "הילדים בנו מגדל מחול" מהו הנושא?

א) הילדים ב) בנו ג) מגדל ד) מחול

2. מהו הנשוא במשפט "התלמידה הסבירה את התרגיל"?

א) התלמידה ב) הסבירה ג) את התרגיל ד) התרגיל

3. מהו המושא הישיר במשפט "המורה הקריאה סיפור"?

א) המורה ב) הקריאה ג) סיפור ד) אין מושא במשפט

4. איזה חלק משפט עונה על השאלה "למי?" בעקיפין?

א) נושא ב) נשוא ג) מושא עקיף ד) לוואי

5. משפט פשוט הוא משפט ש...

א) יש בו נושא ונשוא אחד בלבד ב) יש בו שתי פסוקיות ג) מחובר במילת קישור ד) אין בו נשוא כלל

8 חלק ח' – פרק 3 • חלקי המשפט ותחביר – סידור משפטים תקינים

מספרו את השלבים לפי הסדר הנכון (1, 2, 3...).

☐	סדרו למשפט תקין: לתלמידים / המורה / הסבירה / את החומר
☐	סדרו למשפט תקין: לחברתה / מכתב / שלחה / דנה
☐	סדרו למשפט תקין: למרות / הגענו / שירד גשם / בזמן
☐	סדרו למשפט תקין: מגדל / בנו / הילדים / גבוה
☐	סדרו למשפט תקין: ספר / מעניין / קראתי / אתמול

9 חלק ט' – פרק 3 • חלקי המשפט ותחביר – ניתוח מלא

ענו בקצרה.

1. נתחו את המשפט "הכלב הנאמן שמר על הבית כל הלילה": סמנו נושא, נשוא, מושא ולוואי (אם יש).

2. כתבו משפט פשוט ואת אותו משפט הפכו למורכב בעזרת פסוקית.

3. הסבירו מה ההבדל בין מושא ישיר למושא עקיף, ותנו דוגמה לכל אחד.

10 חלק י' – פרק 4 • סוגי משפט ומילות קישור – נכון או לא נכון

סמנו ✔ נכון או ✘ לא נכון.

#	משפט	✔ נכון	✘ לא נכון
1	משפט מחובר מורכב משני חלקים עצמאיים המחוברים במילת חיבור.	☐	☐
2	משפט מורכב הוא משפט שבו כל חלקיו יכולים לעמוד בפני עצמם.	☐	☐
3	מילת הקישור "כיוון ש" מציינת סיבה.	☐	☐
4	מילת הקישור "אך" מבטאת תוצאה.	☐	☐
5	אפשר לחבר שני משפטים פשוטים למשפט מחובר בעזרת מילת קישור כמו "או".	☐	☐

11 חלק י"א – פרק 4 • סוגי משפט ומילות קישור – השלמה

השלימו את המילה החסרה.

1. המבחן היה קשה, _____ רוב התלמידים הצליחו. (מילת ניגוד)

2. לא יצאנו לטיול _____ ירד גשם כבד. (מילת סיבה)

3. התאמנו הרבה, _____ ניצחנו במשחק. (מילת תוצאה)

4. _____ שהיה עייף, הוא המשיך לעבוד. (מילת ויתור)

5. _____ תתאמן קשה, תשתפר. (מילת תנאי)

12 חלק י"ב – פרק 5 • הבעה וטיעון – מרכיבי פסקת טיעון

הקיפו את התשובה הנכונה.

1. מהו המרכיב המציג את העמדה המרכזית בפסקת טיעון?

א) טענה ב) דוגמה ג) ניסוח מסכם ד) מילת קישור

2. תפקיד הנימוק בפסקת טיעון הוא:

א) לפתוח את הפסקה ב) לבסס ולהסביר את הטענה ג) לסתור את הטענה ד) לסכם את כל הטקסט

3. דוגמה בפסקת טיעון משמשת כדי:

א) להחליף את הטענה ב) להמחיש ולחזק את הנימוק ג) לפתוח נושא חדש

ד) לסיים את הפסקה בלבד

4. מילות קישור כמו "בנוסף", "כמו כן" משמשות בפסקת טיעון כדי:

א) להוסיף נימוק נוסף ב) לסתור את הטענה ג) לשנות נושא ד) לשאול שאלה

5. מהו תפקיד הניסוח המסכם בסוף פסקת הטיעון?

א) להציג טענה חדשה ב) לחזק את הטענה המרכזית ולסכם ג) לפרט דוגמה נוספת

ד) להציג דעה נגדית בלבד

13 חלק י"ג – פרק 5 • הבעה וטיעון – כתיבת פסקה

כתבו תשובה מלאה במשפטים שלמים.

1. כתבו פסקת טיעון קצרה (טענה, שני נימוקים ודוגמה) בנושא: האם כדאי ללמוד שפה זרה נוספת בבית הספר?

2. קראו את פסקת הטיעון שכתבתם בשאלה הקודמת, וסמנו בה את הטענה, הנימוקים ומילות הקישור.

14 חלק י"ד – חזרה מסכמת – שאלות סגורות מכל הפרקים

הקיפו את התשובה הנכונה.

1. מהו השורש של המילה "הצטיירו"?

א) צ-י-ר ב) צ-ט-ר ג) ה-צ-ט ד) י-ר-ו

2. הפועל "התרגש" נמצא בבניין:

א) פיעל ב) התפעל ג) הפעיל ד) קל

3. במשפט "הסופרת כתבה רומן מרגש" מהו המושא הישיר?

א) הסופרת ב) כתבה ג) רומן מרגש ד) אין מושא

4. משפט שיש בו פסוקית תלויה נקרא:

א) משפט פשוט ב) משפט מחובר ג) משפט מורכב ד) משפט קצר

5. מילת הקישור "למרות ש" מבטאת יחס של:

א) סיבה ב) תוצאה ג) ויתור ד) זמן

6. ברכיב הנימוק בפסקת טיעון אנחנו בדרך כלל:

א) פותחים נושא חדש ב) מסבירים ומבססים את הטענה ג) שואלים שאלה רטורית בלבד

ד) חוזרים על הכותרת

15 חלק ט"ו – חזרה מסכמת – שאלות פתוחות מכל הפרקים

ענו בקצרה.

1. בחרו פועל מתוך קטע שקראתם לאחרונה ונתחו: שורש, בניין, גזרה וזמן.

2. כתבו משפט מורכב אחד ומשפט מחובר אחד, וסמנו בכל אחד את המילה שמחברת את חלקיו.

3. נתחו משפט לבחירתכם: סמנו נושא, נשוא ומושא (אם יש).

4. כתבו טענה אחת בנושא לבחירתכם, ופתחו אותה לפסקת טיעון קצרה עם נימוק ודוגמה.

כרטיס יציאה

האם אני יודע/ת למצוא שורש ולזהות בניין וגזרה בפועל נתון?

האם אני יודע/ת לנתח משפט לפי נושא, נשוא ומושא, ולהבחין בין סוגי משפט?

האם אני יודע/ת לכתוב פסקת טיעון מסודרת עם טענה, נימוקים ודוגמה?

איך הרגשתי בשיעור? ☹ 😐 🙂 😀